

CONJUNCTURA INTERNAȚIONALĂ ȘI PRELIMINARIILE POLITICO-DIPLOMATICE ALE CEDĂRII BASARABIEI ȘI NORDULUI BUCOVINEI (Partea I)

V. Vasilos, dr. conf.

Universitatea Tehnică a Moldovei

1. ÎN APĂRAREA INTEGRITĂȚII TERITORIALE

Făurirea în 1918 a statului național unitar a determinat intrarea României într-o nouă etapă de dezvoltare cu a sa amprentă și în domeniul relațiilor internaționale. Obiectivele fundamentale ale politicii externe a statului român în perioada următoare erau apărarea integrității teritoriale, a independenței naționale împotriva politicii de revizuire teritoriale și a revanșismului, și colaborarea cu statele pacifiste. În această direcție au fost întreprinși pași concreți. După ce România, la 28 iunie 1919, a devenit membră a Pactului Societății Națiunilor, iar la 10 ianuarie 1920 membru fondator al acesteia¹, principala atenție în politica externă a fost îndreptată spre stabilirea relațiilor de bună vecinătate cu statele limitrofe și cu Marile puteri. Astfel, în 1921, România, Cehoslovacia și Iugoslavia au creat Mica Înțelegere, o alianță defensivă și antirevizionistă, menită a garanta integritatea teritorială în baza prevederilor păcii de la Trianon². Tot în 1921, România a încheiat o Convenție de alianță cu Polonia³, înlocuită la 26 martie 1926 cu un Tratat de garanție⁴. La 10 iunie 1926 a fost încheiat Tratatul de alianță și amicitie cu Franța, apoi, la scurt timp, 6 septembrie 1926, guvernul român a semnat Pactul de amicitie și de colaborare cordială cu Italia⁵. La 4 septembrie 1928 statul român a aderat la pactul Briand-Kellogg, semnat de 15 state în ziua de 27 august 1928 la Paris, care interzicea războiul ca mijloc de rezolvare a litigiilor, condamna orice agresiune și preconiza rezolvarea diferendelor dintre state numai prin mijloace pașnice⁶, apoi la protocolul de la Moscova (9 februarie 1929), prin care statele est-europene și U.R.S.S. își asumau obligații similare⁷.

2. UNIUNEA SOVIETICĂ NU RECUNOAȘTE UNIREA

Un loc aparte în politica externă românească au ocupat relațiile cu vecinul de la răsărit. Pornind de la faptul Unirii Basarabiei cu România (27 martie 1918), raporturile româno-sovietice din perioada interbelică au fost dominate de atitudinea Uniunii Sovietice față de actul Unirii. U.R.S.S. nu a recunoscut niciodată acest act, prezentând hotărârea de unire ca fiind "o gravă violare a voinței poporului moldovenesc", susținându-se prin presă, radio, discursuri politice, literatură și lucrări de istorie, că Basarabia era un ținut rusesc, "cotropit" în 1918, și ocupat vremelnice de "gărzile albe" române⁸. Rusia Sovietică, apoi U.R.S.S., n-a recunoscut convenția privind recunoașterea unirii Basarabiei cu România, semnată la 28 octombrie 1920 la Paris de marile puteri: Anglia, Franța, Italia și Japonia⁹.

Despre Bucovina, Kremlinul susținea că era o provincie autonomă austriacă, locuită în majoritate de ucraineni, cedată României, în mod injust, prin tratatul de la Saint-Germain cu Austria¹⁰.

Afirmațiile sus menționate sunt lipsite de orice adevăr istoric. Prin tratatul de pace, semnat la 10 septembrie 1919, România și-a reîntors vechiul pământ strămoșesc cu Suceava, Siret, Putna, Rădăuți, Cernăuți etc., răpit de Imperiul Austro-Ungar în 1775. Articolul 59 al tratatului declara: "Austria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei cuprinsă dincoace de fruntariile României, astfel precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri aliate și asociate"¹¹. Deci, Austria recunoștea dreptul României asupra nordului Moldovei – Bucovinei, fără a accentua că acesta ar fi fost teritoriu austriac.

Întrerupte la 13/26 ianuarie 1918, prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului și prin arestarea la Petrograd a ministrului român Constantin Diamandi¹² și a altor trei membri ai Legației României¹³, relațiile diplomatice între România și U.R.S.S. au fost reluate la 9 iunie 1934, prin schimbul public de scrisori între Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov. Cu acest prilej, cei doi miniștri de externe au confirmat în scris un acord, care consemna că au convenit și "garantează mutual plinul și întregul respect al suveranității fiecăruia din statele noastre și abținerea de la orice imixtiune, directă sau indirectă, în afacerile interne și în dezvoltarea fiecăruia dintre ele și în special a oricărei agitațiuni, propagandă și oricărui fel de intervențiuni sau de sprijin al acestora"¹⁴. Cele două guverne se obligau, de asemenea, "de a nu crea, nici de a susține, nici de autoriza șederea pe teritoriul lor a organizațiilor care și-ar propune ca scop lupta armată contra celuilalt stat, sau atentate prin forță la regimul lui politic ori social, sau provocând acte de terorism ori preparând asemenea acte contra reprezentanților lui oficiali, precum nici a organizațiilor care și-ar atribui rolul de guvern al celuilalt stat sau a unei părți din teritoriul lui"¹⁵. M.Litvinov și N.Titulescu, au exprimat convingerea că relațiile diplomatice stabilite "vor rămâne pentru totdeauna normale și amicale" și că U.R.S.S. și România "vor continua să coopereze, pentru cel mai mare bine reciproc al lor, la menținerea păcii în lume"¹⁶. În fond, acest document era apreciat drept o recunoaștere preventivă de către U.R.S.S. a unirii Basarabiei cu România. Faptul dat poate fi confirmat și prin spusele, încă în mai 1934, de M.Litvinov lui N.Titulescu: "În primul rând Basarabia. Este o chestiune pe care nu mai trebuie s-o ridicați, având în vedere semnarea Convenției de neagresiune¹⁷, care definește teritoriul fiecăruia dintre semnatori ca fiind teritoriu ce există în prezent sub autoritatea fiecăruia dintre noi". N.Titulescu și-a exprimat acordul "asupra tuturor condițiilor" iar Litvinov a acceptat să recunoască "deplina și întreaga suveranitate a României cu care trata, adică a României care posedă Basarabia"¹⁸. Punctul de vedere în ceea ce privește Basarabia M.Litvinov l-a anticipat, prin semnarea Convenției de definire a agresiunii de la Londra, din 4 iulie 1933, de către România, Cehoslovacia, Turcia, Iugoslavia și U.R.S.S., prin care Sovietele recunoșteau

de teritoriu care nu poate fi supus unui act de agresiune, teritoriul asupra căruia un stat își exercită de fapt autoritatea¹⁹.

Reprezentând un element prețios în consolidarea securității internaționale, Convenția de la Londra a avut o importanță specială în ceea ce privește normalizarea relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică. Subliniind importanța acestora, N. Titulescu afirma: „...Tratatul ce l-am semnat astăzi are o semnificație specială pentru țara mea. El constituie o primă și importantă etapă pe calea care duce la normalizarea raporturilor noastre”²⁰.

Ulterior, într-o telegramă de la 19 iulie 1933 adresată Bucureștiului, șeful diplomației române, N. Titulescu, informa că în mai multe rânduri și în prezența ministrului turc de externe, Litvinov i-a declarat: „Știu că, semnând această convenție, v-am dăruit Basarabia. Dacă nu pot recunoaște acest lucru oficial, este din cauza dificultăților ce le-aș avea cu opinia mea publică, în special cu cea din Ucraina. Când, însă, mă angajez să nu fac niciodată o agresiune împotriva Basarabiei și că nici revizuirea nu pot să o cer nu numai pentru că U.R.S.S. nu este membru al Societății Națiunilor, dar pentru că, din principiu, suntem împotriva revizuirii căci ea înseamnă război - prin ce mijloc aș mai putea să obțin înapoi Basarabia”²¹.

3. RELUAREA RAPORTURILOR DIPLOMATICE

Restabilirea relațiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică a fost apreciată foarte înalt de N. Titulescu, fiind considerat ca unul din cel mai important act pe care l-a săvârșit în cariera sa de om de stat. Într-un interviu acordat corespondentului ziarului „Izvestia”, ministrul de externe al României menționa această însemnătate subliniind că „Alianța noastră cu Franța..., prietenia României cu U.R.S.S., precum și prietenia între U.R.S.S. și Franța garantează funcționarea normală a acestor alianțe, care nu sunt îndreptate împotriva nimănui și care, din contra, reprezintă cea mai mare garanție a păcii în acea parte a Europei unde sunt situate țările noastre. De aici rezultă cât de mult prețuiesc dezvoltarea raporturilor noastre cu U.R.S.S.(...) Consider reluarea raporturilor diplomatice dintre România și U.R.S.S. ca unul din cel mai important act din viața mea politică”²². Pentru Titulescu era primordial ca la răsărit, la Nistru, România să aibă un stat vecin prieten, cu care să coopereze în condiții de pace și securitate, în asigurarea unui climat de liniște în Europa și Balcani și totodată menținerea integrității teritoriale a Statului Român.

Relevând semnificația și importanța acestei acțiuni, ministrul de externe al României, la scurt timp după succesul obținut la Geneva, declara în fața Comisiei pentru Afaceri Externe a Camerei Deputaților și Senatului: „Situția internațională a României, până la 9 iunie 1934, prezenta un caracter de vădită anormalitate. România n-avea, de 17 ani, relații diplomatice cu unul din statele vecine și anume cu cel mai important din ele, care se întâmplă să fie și primul stat din lume, prin întinderea teritoriilor și cifra populației (...). Nu este guvern român cu simț de răspundere care să nu dorească să normalizeze raporturile noastre cu U.R.S.S., cu condițiunea, bine înțeles, ca interesele legitime ale țării să-și capete dreapta lor satisfacțiune”²³.

Majoritatea deputaților care și-au exprimat opinia față de problema pusă în discuție au subliniat necesitatea și oportunitatea actului întreprins de guvern și au elogiat activitatea lui N. Titulescu în acest domeniu. Printre aceștia au

fost: poetul Octavian Goga, Ion Mihalache, Grigore Iuniani, Gheorghe Tătărescu, Constantin Argetoianu și alții. Dr. Petru Cazacu, în numele parlamentarilor basarabeni, a exprimat mulțumiri ministrului afacerilor externe, remarcând că măsura luată aducea liniște atât în interiorul cât și în afara țării²⁴.

Cu aceeași satisfacție a fost primită vestea despre stabilirea relațiilor diplomatice între România și Uniunea Sovietică de opinia publică românească și de principalele forțe politice. Reluarea relațiilor cu U.R.S.S. au fost susținute de Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănist. Liderul național-țărănist Iuliu Maniu declara: „Reluarea relațiilor diplomatice între România și Rusia sovietică este un fapt îmbucurător pe care îl salutăm cu toată sinceritatea (...). În împrejurările externe atât de grele de azi, reluarea raporturilor cu Rusia sovietică este un important factor de siguranță și consolidare a intereselor naționale și teritoriale românești”²⁵. La rândul său, marele savant Nicolae Iorga scria în „Neamul românesc” din 12 iunie 1934: „E fără îndoială un act de mare importanță și el cuprinde asigurarea reală pentru România. Prin el vom putea lucra în marginile unei realități cunoscute, pe când înainte eram cuprinși în vagul legendelor. Cine va avea ochii deschiși și bine deschiși, va folosi din învoiala de astăzi, care poate deschide un capitol mai fericit în viața acestor regiuni din estul și sud-estul Europei. Ar fi nedrept să nu se recunoască succesul urmărit cu răbdătoare inteligență de ministrul nostru de externe și nu-i vom precupeți felicitările”²⁶.

4. O ȘANSĂ RATATĂ

După reluarea raporturilor diplomatice, relațiile dintre România și U.R.S.S. au cunoscut o destindere sub toate aspectele și s-au diversificat. În vara anului 1934 a avut loc o conferință româno-sovietică privind dezvoltarea relațiilor economice; în 1935, în rezultatul a mai multor întâlniri, au fost adoptate o serie de hotărâri comune privind probleme de comerț, proprietate, finanțe, de informații, de cultură etc.²⁷. La 15 iulie 1935 Guvernul român împuternicește pe ministrul său de externe, Nicolae Titulescu, în vederea încheierii unui pact de asistență mutuală româno-sovietic, în cadrul unei politici de colaborare prietenească²⁸.

Trebuie menționat că în anul 1935, N. Titulescu a primit depline puteri nu numai de la guvern ci și de la șeful statului pentru negocieri și încheierea tratatului româno-sovietic. Dacă înainte de 1935, regele a fost împotriva ideii încheierii unui asemenea tratat, apoi, în cursul acestui an, la insistența și sub influența argumentelor convingătoare ale lui Titulescu, el și-a dat acordul. Ministrul de externe remarcă: „Lucrul esențial pentru România este să încheie pactul său de asistență mutuală cu U.R.S.S. înainte de a se fi produs vre-o apropiere între această țară și Germania. După o asemenea apropiere, un pact de asistență mutuală între România și U.R.S.S. ar fi considerat de acest stat ca lipsit de utilitate”²⁹. În viziunea lui N. Titulescu „un asemenea tratat este necesar României, fie că Germania pornește război împotriva U.R.S.S., fie că ajunge să se înțeleagă cu această țară”³⁰. După părerea diplomatului român „tratatul și pactul de asistență mutuală româno-rus trebuie încheiate în momentul propice pentru România; altfel, apropierea ruso-germană se va face fără noi, deci contra noastră, cum am mai spus. Apropierea ruso-germană trebuie să ne găsească deci ca aliați ai U.R.S.S.”³¹.

N. Titulescu își asuma toată responsabilitatea poziției sale declarând următoarele: „am fost, sunt și voi rămâne mereu în favoarea unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S., atâta

vreme cât această țară va duce politica de pace și prietenie între națiuni pe care a practicat-o în cursul anilor din urmă”³². Regele și-a schimbat părerea spunând: “Ceea ce face forța argumentului dumentale este că e mai bine să avem pe ruși prieteni decât inamici”³³.

Astfel, N. Titulescu a fost împuternicit în 1935, atât de guvern cât și de Carol al II-lea, să semneze un pact de asistență mutuală. Tratatul acesta nu au fost, însă, urmate de nici un rezultat pozitiv. La prima întâlnire Titulescu-Litvinov din septembrie 1935, când ministrul român a început discuția fără a negocia, Litvinov a răspuns cu cruzime: “Ceea ce vreți Dv. este un pact leonin. Împotriva Japoniei nu vă bateți. De altfel, ce ați putea contra Japoniei? Deci, dacă Germania vrea să ne atace, voi vreți să fiți alături de noi. Dar Germania nu poate ajunge în Rusia fără a zdrobi România. Așadar, tot nouă ne revine să intervenim și vouă să fiți ajutați”³⁴.

În acel an ambii miniștri nu au mai avut prilejul să se întâlnească pentru a continua discuțiile. N. Titulescu menționa: “Cum nu-mi plăcea să tratez această chestiune cu Ostrovski (ambasadorul sovietic la București - n. n.) ci numai cu Litvinov, n-am avut prilejul de-a o face decât mult mai târziu...”³⁵.

În următorul an, problema semnării tratatului menționat rămânea actuală. Guvernul român, Regele și îndeosebi N. Titulescu calificau încheierea tratatului româno-sovietic ca o necesitate stringentă determinată de evoluția evenimentelor politico-militare pe arena Europei, de creșterea agresivității statelor fasciste și revizioniste, în primul rând, a politicii agresive a Germaniei hitleriste. Titulescu înțelegea că doar printr-un tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S. se puteau evita pretențiile statelor revizioniste și asigura securitatea țării. La 14 iulie 1936, Consiliul de Miniștri al României a aprobat politica externă promovată de N. Titulescu, privind încheierea unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. și a elaborat unele concesiuni și propuneri pentru facilitarea unei înțelegeri cu Uniunea Sovietică (încetarea atacurilor în presa românească contra U.R.S.S. etc.)³⁶.

Un pas însemnat în direcția strângerii legăturilor între cele două state și a întăririi securității în zonă au fost discuțiile Titulescu-Litvinov, angajate la Geneva și Montreux, care au adus la redactarea bazelor protocolului sovieto-român de la 21 iulie 1936³⁷. În el erau stabilite principiile unui viitor pact de asistență mutuală între România și Uniunea Sovietică. Se consemna că N. Titulescu și M. Litvinov ajunsese la un acord de principiu asupra conținutului unui pact de asistență mutuală, bazat pe respectarea reciprocă a independenței și suveranității naționale. Documentul stipula că “Guvernul U.R.S.S. recunoaște, că în virtutea diferitelor obligații de asistență, trupele sovietice nu vor putea trece niciodată Nistrul fără o cerere formulată în acest sens din partea Guvernului Regal al României”³⁸. La cererea acestuia “trupele sovietice vor trebui să se retragă imediat de pe teritoriul român la răsărit de Nistru”³⁹.

Era pentru prima dată când un înalt demnitar sovietic recunoștea în mod explicit și oficial că granița de stat între România și U.R.S.S. era pe Nistru. Teritoriul român până la Nistru; teritoriul rus începând de la acest fluviu⁴⁰. N. Titulescu a reușit să-l convingă pe M. Litvinov că, fără a folosi cuvântul Basarabia, se poate ajunge la o înțelegere care să stipuleze că fiecare parte își va exercita suveranitatea pe teritoriul pe care îl stăpânește. Mai mult nici că se putea pretinde la acel moment.

În același timp, la cererea lui Litvinov, semnarea Pactului de prietenie și asistență mutuală între cele două țări a fost

amânată până în luna septembrie și n-a mai fost realizată. Amânarea și precauțiile lui Litvinov își aveau o motivație bine întemeiată. Practic, el depășise orientările stabilite de conducerea statului sovietic în relațiile cu România⁴¹.

Din păcate, amestecul nefericit al lui Carol al II-lea în guvernarea țării a determinat înlăturarea marelui diplomat din guvern. La 29 august 1936 a avut loc o remaniere a guvernului României. În urma presiunii cercurilor guvernamentale din Germania, Italia și Polonia, precum și a forțelor interne de dreapta, N. Titulescu a fost înlăturat brutal de la conducerea Ministerului de Externe⁴², fiind înlocuit cu Victor Antonescu.

N. Titulescu a rămas foarte amărât de decizia guvernului român. “Când privesc plinele puteri date mie la 14 iulie 1936 și tratatul semnat de Litvinov și de mine la 21 iulie 1936 cu anexa lor - remarcă Titulescu - telegrama de concediere ce mi-a adresat-o dl. Gh. Tătărescu la 29 august 1936 nu pot să nu-mi stăpânesc lacrimile durerii pentru că istoria ce face la momente oportune și e greu de presupus că ele se succed”⁴³.

Și după înlăturarea sa din funcția de ministru de externe al României, N. Titulescu a rămas un adept consecvent al apropierei cu U.R.S.S. Iată cum îl aprecia M. Litvinov pe marele diplomat român într-o convorbire avută în iulie 1933 cu I. M. Maiski, ambasadorul sovietic la Londra: “Titulescu e unul din cei mai inteligenți și mai talentați diplomați ai Europei contemporane. El vrea să obțină stabilirea relațiilor diplomatice între Uniunea Sovietică și România. Cred că asta îi va reuși; în orice caz îi doresc succes deplin”⁴⁴.

Grigore Gafencu remarcă mai târziu că, prin înlăturarea lui N. Titulescu și alte acțiuni ulterioare, regele Carol al II-lea a dat o lovitură politicii tradiționale a României de cooperare cu foștii aliați, iar acordul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 a distrus rezultatele pozitive obținute de politica de conciliere româno-sovietică, pentru care militase N. Titulescu și M. Litvinov⁴⁵.

Cu toate declarațiile președintelui Consiliului de Miniștri că “guvernul român va continua linia unor relații amicale cu U.R.S.S.”⁴⁶ și că “are un plan de întărire și adâncire a acestor relații”⁴⁷, guvernul de la Moscova a apreciat înlăturarea lui N. Titulescu drept acțiune contrară bunei conlucrări bilaterale care “echivalează cu o schimbare a politicii externe”⁴⁸. Concomitent M. Litvinov comunica lui N. Titulescu că acordul parafat la Montreux, la 21 iulie 1936, nu mai este valabil⁴⁹. Aprecierea sovietică la adresa politicii externe românești nu avea nici o bază reală, cu atât mai mult că guvernul român nu avea cunoștință de conținutul concret al documentului parafat la Geneva la 21 iulie 1936⁵⁰. Kremlinul, însă, a profitat de ocazie pentru a dezavua înțelegerea convenită la Geneva⁵¹ și a revenit la intransigența inițială în ceea ce privește relațiile cu România.

Întâlnirile și discuțiile lui Victor Antonescu cu Maxim Litvinov la Geneva în zilele de 19 și 30 septembrie 1936, mai apoi în mai 1937 și exprimarea dorinței “de a încheia un acord cu guvernul U.R.S.S., reglementând problema Basarabiei”⁵², n-au dat nici un rezultat pozitiv. Ministrul de externe sovietic se eschiva de la negocieri privind probleme teritoriale, făcând o replică: “Noi nu ridicăm pretenții, cu atât mai mult trebuie să tacă România, și aceasta este în propriul ei interes”⁵³.

Totodată, nu putem să nu menționăm aici și de gafa comisă de noua diplomație română. Victor Antonescu, care a preluat portofoliul de ministru, cu toate că nu era lipsit de calitate, s-a dovedit mai puțin subtil decât predecesorul său N. Titulescu, făcând o greșeală enormă și de neadmis în practica

diplomatică. El i-a cerut lui Litvinov direct recunoașterea apartenenței la România a Basarabiei, ceea ce l-a determinat pe acesta să exclame: *“Ei bine, dacă îmi adresați o asemenea cerere, înseamnă că nu aveți Basarabia”*⁵⁴. Cu alte cuvinte, nu sunteți prea siguri că vă aparține. În continuare, la 16 iunie 1938, comisarul sovietic pentru externe a făcut cunoscut Legației României de la Moscova, că el nu va mai accepta notele românești în care, vorbindu-se de Basarabia, se va mai folosi expresia *“teritoriu românesc”*, de asemenea, *“fluviu român Nistru”*, nici aceea de *“frontieră”* și nici chiar aceea de *“grăniceri români”*⁵⁵. Astfel radicalizarea poziției sovietice în relațiile cu România, a devenit o realitate.

5. ASCENSIUNEA HITLERISMULUI ȘI SITUAȚIA ROMÂNIEI

Pe plan internațional s-a accentuat politica de cedare a marilor puteri în fața Germaniei. Apărută în anii 1934-1936, ideea securității colective prin semnarea unei înțelegeri între U.R.S.S. și statele democratice din Apus pentru împotrivirea agresiunii fasciste, la care lucrau intensiv M.Litvinov în Moscova, L.Bartu în Paris, N.Titulescu în București, regele Alexandru în Belgrad, n-a mai fost realizată în viață. Treptat, această idee a suferit eșec. În loc de o ripostă colectivă fascismului, a început să acționeze politica de *“împăcare a agresorului”*. Mașina militară hitleristă a folosit aceste schimbări. După ocuparea regiunilor Saar în 1935 și a zonei demilitarizate a Rin-ului, la 7 martie 1936, intervenției în Spania⁵⁶, a urmat, în martie 1938, așa-numitul *“Anschluss”* prin care este cotoșită Austria și transformată în Ostmark – provincie a celui de-al treilea Reich⁵⁷. Politica de conciliere își găsește o reflectare elocventă în Acordul de la Munchen, semnat la 28 septembrie 1938 de către conducătorii Marii Britanii, Franței, Germaniei și Italiei, prin care s-a decis dezmembrarea Cehoslovaciei, impunând-o cedarea către Germania a regiunii Sudete și reglementarea problemei minorităților naționale polonă și maghiară⁵⁸. Acordul de la Munchen a devenit apogeul politicii de conciliere promovată de statele occidentale privind pretențiile teritoriale ale Germaniei fasciste.

Evoluția situației politice și economice a țărilor din sud-estul Europei a purtat, la sfârșitul anului 1938 și începutul anului 1939, *“amprenta efectelor pactului de la Munchen”*⁵⁹. Pentru România, consecințele Munchenului au însemnat reducerea posibilităților de a se folosi de sistemul de alianțe pe care își sprijinea securitatea națională și integritatea teritorială.

Vizitele întreprinse de regele Carol al II-lea la Londra, Paris și Bruxelles, în noiembrie 1938, nu s-au soldat cu rezultatele dorite de România. Cererile de ajutor prin extinderea relațiilor comerciale, acordarea de credite și sporirea livrărilor de armament au fost respinse de aceste state⁶⁰.

În 1939 situația internațională a României s-a agravat. În acest timp ascensiunea lui Hitler devenea tot mai amenințătoare pentru continentul european. Trupele germane se aflau la granițele României, amenințând cu invazie. În paralel, Germania a desfășurat o intensă campanie diplomatică menită *“să întărească poziția sa economică în România și să-și asigure monopolul exportului petrolului din această țară”*⁶¹. În aceste condiții, fără a renunța la vechile alianțe și legături, de la care, însă, nu se putea aștepta un ajutor sigur și prompt, conducerea României considera că era posibilă o depășire a crizei din raporturile româno-germane prin acordarea unor

concesii, în special economice, Germaniei. Astfel, guvernul român a acceptat să semneze tratatul economic cu Germania, la 23 martie 1939⁶², care deschidea calea subordonării economiei românești intereselor politicii agresive hitleriste. După cum menționa ministrul de externe, Grigore Gafencu, caracterizând acest acord - *“o faptă de bună gospodărie și un paratrăsnet politic”*⁶³.

Sezizând cursul periculos al evenimentelor, Anglia și Franța au decis, la 13 aprilie 1939, să acorde garanții unilaterale privind frontierele României și Greciei. Guvernele britanic și francez au dat României și Greciei *“asigurarea că, dacă va fi întreprinsă o acțiune punând în pericol independența lor (...), guvernele englez și francez se angajează să le dea de îndată toată asistența care le stă în putință”*⁶⁴. Acceptând garanțiile, guvernul român atrăgea atenția că *“printre agresori pot fi, în primul rând, unele state vecine”* și își exprima dorința ca sprijinul din partea celor două mari puteri *“să se facă în termeni care să nu vizeze pe nimeni”*⁶⁵.

Reacția celorlalte mari puteri față de garanții a fost, în general, aprobatoare. Germania nu a manifestat o ostilitate deschisă. În timpul convorbirii purtate cu Grigore Gafencu, la 20 aprilie 1939, fuhrerul a părut înțelegător. El a precizat numai că ar fi mai bine ca garanțiile să păstreze caracterul lor *spontan și unilateral* și să fie ferite de orice înrăurire sovietică⁶⁶.

Ministrul de externe român s-a declarat, în fața lui Goering, pregătit să desăvârșească *“sistemul de siguranță al României”*, printr-o garanție germană⁶⁷. Cu totul pe alte poziții se situa Roma. La italieni, s-a putut întrevădea tendința de a face României o vină din acceptarea garanțiilor britanice și franceze. Roma a sprijinit, de altfel, revendicările teritoriale ungare⁶⁸.

În acest context, guvernul român a încercat, în repetate rânduri, reluarea negocierilor și încheierea unui tratat între România și U.R.S.S., dar guvernul de la Moscova nu s-a arătat interesat în normalizarea raporturilor dintre cele două țări. Despre nedorința Kremlinului în îmbunătățirea relațiilor cu România ne demonstrează și faptul rechemării, la începutul anului 1938, a ambasadorului sovietic la București, iar un alt diplomat nu a mai fost numit până în iunie 1940⁶⁹.

6. SPRE O NOUĂ CORELAȚIE DE FORȚE

La 3 mai 1939 Stalin l-a eliberat din postul de ministru al afacerilor externe al U.R.S.S. pe M.Litvinov, care era tentat să recunoască unirea Basarabiei cu România, adversar al apropierei cu Germania, numindu-l în acest post pe Veaceslav Molotov, președinte al Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S., adept al apropierei cu Germania⁷⁰.

Tippelskirh, însărcinatul german cu afaceri la Moscova, într-o telegramă din 4 mai 1939, adresată Berlinului, comunica că în Uniunea Sovietică Molotov e considerat ca *“prieten intim și cel mai apropiat tovarăș de armă”* al lui Stalin. Numirea lui, fără îndoială, garantează că politica externă se va realiza în strictă corespundere cu ideile lui Stalin⁷¹. Ambasada germană la Moscova și cercurile politice de la Berlin erau pe deplin satisfăcuți de acest pas al lui Iosif Stalin⁷². Fiind Ministru de Externe al U.R.S.S., V.Molotov a determinat sarcina sa în spiritul celei mai clasice politici coloniale: *“Cât se poate mai mult de a lărgi hotarele patriei noastre”*⁷³. Din acest moment s-au început contacte active sovieto-germane, la început fiind abordate întrebări economico-comerciale, trecându-se treptat la cele din sfera politică⁷⁴.

Schimbările de cadre în U.R.S.S. s-au soldat cu modificarea cursului politic extern al țării în direcția sud-vest. În relațiile cu România tot mai insistent s-au făcut auzite pretențiile față de Basarabia. Tonul lor devenea tot mai grosolan și mai amenințător. La sesiunea Sovietului Suprem din 3-10 august 1939, Molotov a menționat, în cuvântarea sa, că în partea de sud-vest a țării există probleme nerezolvate, dar care vor fi soluționate în conformitate cu interesele vitale ale Uniunii Sovietice⁷⁵.

În această situație, conducerea României încerca, prin intermediul Turciei, o ameliorare a raporturilor cu U.R.S.S. La 11 august 1939, regele Carol al II-lea s-a întâlnit cu președintele Ismet Inonu și cu ministrul turc de externe care urmau să plece la Moscova. Prin diplomația turcă s-a transmis guvernului sovietic dorința României de a încheia cu sovietele un pact de neagresiune. Acțiunea șefului statului român nu s-a încheiat cu rezultatele scontate la București. Conducerea sovietică nici de această dată nu s-a arătat interesată de o asemenea propunere⁷⁶.

Diplomația românească a încercat să folosească cadrul internațional european din primăvara și vara anului 1939 pentru a normaliza relațiile cu vecinul de la răsărit. În ziua de 12 august 1939 au început la Moscova tratativele franco-anglo-sovietice urmărite cu mare atenție și interes la București. România considera că o înțelegere între cele trei mari puteri va reprezenta un obstacol față de tendințele agresive ale statelor Axei și ale unor state aflate la remorca ei. Opinia publică europeană, în consens cu cea a diplomației Bucureștilor, considera alianța tripartită drept o *necesitate vitală*, răspunzând nevoii tuturor statelor libere din Europa de a se vedea ferite de război⁷⁷. Primul ministru român, Armand Călinescu, nota la 8 august 1939, că aceste discuții *“pot duce la un rezultat pozitiv”*⁷⁸. Încheierea cu succes a acestor tratative ar fi schimbat raportul de forțe pe plan internațional în defavoarea statelor fasciste, barându-se, astfel, calea unor noi agresiuni.

Dar speranțele puse în succesul acestor tratative, și anume că statele din occident și U.R.S.S., înfruntând contradicțiile existente între ele, vor fi în stare să creeze un front unic împotriva lui Hitler, s-au dovedit a fi iluzorii și au eșuat. Era și de așteptat, deoarece la 11 august 1939, când încă nu era clar cum se vor desfășura la Moscova tratativele militare cu Anglia și Franța, conducerea sovietică a primit hotărârea definitivă în prioritatea tratatelor cu Germania. Molotov a fost însărcinat să înceapă negocierile oficiale pe întrebările ridicate de nemți. La 15 august, prin întâlnirea sa cu ambasadorul german la Moscova, Schulenburg, s-au început tratativele oficiale sovieto-germane⁷⁹.

Astfel, soarta tratatelor “tripartite” a fost hotărâtă dinainte. La propunerea lui Stalin delegația sovietică în frunte cu K.Voroșilov a întrerupt tratativele cu Franța și Anglia, menționând, totodată, că încheierea unui tratat sovieto-german este comparabilă pe deplin cu semnarea unui pact tripartit între U.R.S.S., Anglia și Franța. Ambasadorului francez la Moscova P.Nadjjar, Molotov i-a declarat că tratativele cu delegația anglo-franceză pot fi continuate peste o săptămână după încheierea pactului sovieto-german⁸⁰. Voroșilov și alți militari de înalt rang au plecat, după cum scrie în amintirile sale N.Hrușciiov, la vânătoare în Zavidov⁸¹. P.Nadjjar, într-o telegramă dispersată expedită în ziua de 20 august la Paris, menționa: *“Eșecul negocierilor este inevitabil...”*⁸².

7. PACTUL MOLOTOV-RIBBENTROP

Aproape simultan cu anunțarea eșuării tratatelor franco-anglo-sovietice, la 22 august 1939 la Moscova sosește ministrul afacerilor externe al Germaniei Ribbentrop în fruntea unei delegații compusă din 30 de persoane. În noaptea de 23 august, după convorbirile avute cu V.Molotov și I.Stalin, a fost încheiat pactul de neagresiune între Germania și U.R.S.S., cunoscut ulterior sub denumirea de pactul Molotov-Ribbentrop. Pactul cuprindea prevederi cu caracter general care au fost date publicității, dar conținea și un protocol adițional secret care a fost extrem de important, deoarece se referea la delimitarea sferelor de influență în Europa răsăriteană. În articolul 3 al protocolului se menționa: *“În privința Europei Sud-Estice, partea sovietică, subliniază interesul pe care-l manifestă față de Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii”*⁸³. Acest protocol, declarat de Hitler și Stalin *“strict secret”*, a împărțit teritoriul României în sfere de influență. U.R.S.S. era gata să-și reanexeze Basarabia, iar Germania să folosească petrolul românesc, adică avea interes economic în România. Acest lucru a fost menționat, mai târziu, la 24 iunie 1940 și de Ribbentrop care mărturisea că *“atunci când s-au discutat problemele Europei de Sud-est, am declarat la modul foarte general că Germania era dezinteresată din punct de vedere politic în aceste regiuni (...). Pe când cointeresarea economică a Germaniei în teritoriile Europei Sud-estice a fost subliniată de către mine într-un chip cât se poate de limpede”*⁸⁴.

În România nimeni nu s-a înșelat asupra semnificațiilor tratatului de la Moscova. Situația internațională a țării s-a agravat, procesul izolării sale, pe plan internațional, întrând în faza sa finală. Primul ministru Armand Călinescu, sesizând pericolele care se profilau, consemna, în jurnalul său, că *“situația este foarte gravă”*⁸⁵. Aproape concomitent lucrurile erau apreciate identic în tabăra adversă. Adolf Hitler împărțea lui Mussolini, la 25 august, convingerea sa că *“România nu se mai află în postura de a lua parte la vreun conflict împotriva Axei”*⁸⁶. Cu aceasta a fost de acord și Mussolini, menționând că *“Acordul de la Moscova blochează România”*⁸⁷. Iar în Moscova, la sesiunea extraordinară a Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 31 august 1939, Molotov a amintit că la sud-vestul Uniunii Sovietice există o problemă teritorială ce trebuie soluționată în favoarea Uniunii Sovietice⁸⁸.

Nelinștit de efectele pactului sovieto-german asupra României s-a arătat și regele Carol al II-lea, așa cum reiese dintr-o convorbire, pe care a avut-o cu ministrul american la București și cu Gheorghe Tătărescu. Deși nu a părut surprins de încheierea pactului Ribbentrop-Molotov, regele s-a arătat *“pesimist”* față de urmările acestuia pentru viața internațională. Carol al II-lea credea că, prin acest act, Hitler a reușit *“să elimine un inamic potențial”*⁸⁹. Conducătorul statului român nu s-a arătat mirat deoarece *“demult (...) se pregătea un concubinaj între nazism și comunism și că între aceste două țări era o secretă simpatie de interes”*⁹⁰.

Astfel, în august 1939, practic, întregul sistem de alianțe și acorduri pe care se sprijinea securitatea României era anulat. Prin încheierea pactului sovieto-german din 23 august 1939 s-a schimbat radical poziția politico-militară a României și s-a micșorat posibilitatea de a se manifesta în conformitate cu opțiunile sale. Practic, a fost anulată întreaga bază juridică a raporturilor româno-sovietice, România trebuind, în continuare, să caute noi soluții pentru a-și apăra independența și suveranitatea națională. Din acel moment, izolată tot mai mult

pe plan internațional, România s-a găsit singură în fața Germaniei și Uniunii Sovietice (între “*nicovală*” germană și “*ciocamul*” sovietic), situație limită și plină de mari pericole.

România urmărea cu îngrijorare evoluția evenimentelor. Situația internațională nou creată impunea guvernului român o reexaminare a poziției și o reorientare a politicii sale externe. Practic, existau trei alternative: 1) alături de blocul anglo-franco-polon; 2) trecerea de partea Germaniei; 3) neutralitatea absolută. S-a optat, până la urmă, pentru a treia alternativă, declarându-se la ședința Consiliului de Coroană, întrunit la 6 septembrie 1939, neutralitatea statului român, iar guvernului român i s-a cerut “*observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict*”⁹¹. Nicolae Iorga declara cu acest prilej: “*Facem astăzi o altă politică decât aceea pe care o avem în inimă. Nu o putem face decât pe aceea de azi! Neutralitatea demnă și onestă*”⁹². Iar Grigore Gafencu însemna la 12 noiembrie 1939: “*Potrivit politicii noastre de echilibru, ne-am ferit să ne legăm, fie cu Germania împotriva Rusiei, fie de Rusia împotriva Germaniei. Iată însă că ambele puteri răstoarnă vechiul echilibru. Ele se înțeleg între ele și se învoiesc să impună voința lor tuturor statelor răsăritene, ca singura lege hotărâtoare. “Neutralitatea” noastră, în fața îndoitei primejdii, trebuie urmărită cu atât mai multă strictețe. Politica noastră de echilibru, la care nu putem renunța fără a pune în primejdie ființa și neatârnamea noastră, are nevoie însă să-i revizuiem toate elementele pe care se sprijinise până azi*”⁹³.

Neutralitatea României proclamată la începutul celui de-al doilea război mondial (neutralitate care a avut de fapt un caracter antihitlerist), a surprins în mai mică măsură diplomația și opinia publică europeană, marile puteri apreciind, în general, favorabil politica de neutralitate a României. Ambasadorul sovietic la Ankara Vinogradov, îi mărturisea lui Vasile Stoica, ministrul român în Turcia, că “*a primit neutralitatea României cu multă satisfacție*”⁹⁴.

Politica de neutralitate a fost recunoscută indirect și de Franța. Noul ambasador al României la Paris, R.Franassovici, prezentându-și, la 7 septembrie 1939, scrisorile de acreditare, a fost primit de președintele Republicii și de șeful Ministerului de Externe. Ei au avut cuvinte foarte călduroase la adresa României și nu au făcut aluzie la poziția Bucureștiului”⁹⁵.

Prin diferite canale diplomatice și Germania a aprobat neutralitatea României Reich-ul era convins “*că nu poate fi decât în interesul României să-și păstreze neutralitatea*”⁹⁶. Situația era similară și la Roma, unde atitudinea de neutralitate a României a găsit aprobarea cercurilor politice”⁹⁷.

Starea de neutralitate prilejuia României menținerea intactă a forțelor sale, în așteptarea unor condiții externe mai favorabile. Totodată, starea de neutralitate nu însemna că România nu-și va apăra integritatea teritorială și independența națională în caz de agresiune. Profesorul N.Dașcovici, într-o conferință de presă ținută la 1 iunie 1940, a accentuat că neutralitatea României “*nu este îndreptată împotriva nimănui; ea trebuie, însă, menținută atât timp cât nimeni nu se atinge de frontierele și independența noastră politică (...). Declarând neutralitate, România își urmează calea propriilor interese. Iubim pacea și dorim cât mai repede sfârșitul războiului care a izbucnit în septembrie 1939, dar, în același timp, suntem nezdruținați în hotărârea noastră de a ne apăra pacea, libertatea și garanțiile împotriva oricui le-ar ataca*”⁹⁸. Aceasta reprezenta, de fapt, un îndemn la rezistență.

Necesitatea apărării integrității teritoriale, în caz de agresiune din afară în perioada neutralității, a fost menționată și

de regele Carol al II-lea în timpul prezenței sale la Chișinău, în ianuarie 1940. Regele a declarat că “*niciodată un dușman nu va putea pune piciorul pe ceea ce este sfânt și veșnic românesc*”⁹⁹, dând de înțeles că România se va apăra. În perspectivă, neutralitatea nu și-a atins decât vremelnice și parțial obiectivele. Dar, în septembrie 1939, era greu de anticipat desfășurarea evenimentelor internaționale, iar neutralitatea constituia o șansă de supraviețuire.

8. RECROIREA EUROPEI

La 1 septembrie 1939 a început cel de-al doilea război mondial prin atacarea Poloniei de către Germania fascistă. La 17 septembrie Armata Roșie intră în Polonia. Varșovia a capitulat la 27 septembrie. Încă până la capitularea ei, la 25 septembrie, I.Stalin l-a invitat în Kremlin pe ambasadorul german Schulenburg și i-a propus schimbul voievodatului Lublin și o parte a voievodatului Varșovia, care aparțineau sferei de influență sovietică, pe Lituania, care aparținea sferei de interese germane”¹⁰⁰. La Moscova, într-o vizită de două zile sosește I.Ribbentrop care, împreună cu V.Molotov, în ziua de 28 septembrie 1939, au semnat un nou tratat “*Pactul sovieto-german de prietenie și frontieră*”, ca urmare a lichidării statului polonez”¹⁰¹. În textul acestui document nu se făceau trimiteri la România, dar pe harta anexată erau indicate frontierele U.R.S.S. care includeau și Basarabia”¹⁰².

Îngrijorat de desfășurarea evenimentelor politico-militare și de acțiunile agresive ale Germaniei și Rusiei, Ministrul de externe român, Gr.Gafencu, nota la 12 noiembrie 1939: “*A fost de ajuns ca Rusia să se miște pentru ca problema Basarabiei – care nu a fost niciodată dezlegată – să fie așezată la ordinea zilei. Primejdia rusă ridică, pentru noi, întrebări chinuitoare:*

*Cum stabilim un contact direct cu guvernul sovietic?... Dacă nu ajungem la o înțelegere directă cu Rusia, pe cine sprijinim rezistența noastră?... Poate fi Germania un sprijin, și în ce condiții?... Ne putem sprijini pe aliați, adică sănt garanțiile anglo-franceze valabile și împotriva Rusiei?...”*¹⁰³.

În lămurirea acestei probleme Gr.Gafencu conta pe negocierile purtate la Moscova de Ministrul de externe turc Saracioglu. Se preconiza încheierea unui bloc balcanic. Însă, după cum semna Gr.Gafencu “*Saracioglu nu ne-a adus vești bune. Acordul de asistență nu s-a încheiat. Rusia nu a exprimat simpatii pentru blocul balcanic*”¹⁰⁴.

La 30 noiembrie, din ordinul lui Stalin, U.R.S.S. a atacat Finlanda și după un război greu (103 mii de ostași morți și 220 mii de răniți de ambele părți), Moscova a obținut, prin pacea de la 12 martie 1940 (Pactul Paasikivi-Voroșilov), istmul Kareliei și Karelia Orientală”¹⁰⁵. În primăvara anului 1940, Germania invadează Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia și Luxemburg, iar la mijlocul lunii iunie 1940, cucerește Parisul (Armistițiul de capitulare a Franței a fost semnat la 22 iunie 1940).

U.R.S.S. profită de situația creată și la 14 și 16 iunie 1940, adresează guvernelor Lituaniei, Letoniei și Estoniei cereri ultimative, de a permite trupelor sovietice intrarea pe teritoriul lor. Aceste “*solicitări*” fiind “*acceptate*”, între 15-17 iunie, Armata Roșie (18-20 divizii) a intrat pe teritoriul republicilor baltice”¹⁰⁶. La începutul lunii august 1940, Sesiunea Sovietului Suprem al U.R.S.S. a “*satisfăcut rugămintea*” statelor baltice de a intra în componența U.R.S.S.”¹⁰⁷.

În acest context se înscriu și acțiunile vizând ocuparea Basarabiei și a nordului Bucovinei de către sovietici.

Reprezentanții oficiali ai U.R.S.S. în străinătate aveau opinii care nelinișteau România. Astfel, Lavrentiev, ministrul sovietic la Sofia, declara reprezentantului unui stat balcanic că țara sa dorește "menținerea păcii", dar Moscova privește problema Basarabiei ca fiind "deschisă". Uniunea Sovietică nu are, totuși intenția să ia vreo inițiativă "în împrejurările actuale"¹⁰⁸.

9. RELANSAREA PRETENȚIILOR SOVIETICE

La 29 martie 1940, V.Molotov a ținut în cadrul sesiunii a VI-ea a Sovietului Suprem un discurs în care, printre altele, a afirmat că "...Printre țările meridionale vecine, pe care le-am citat, este una cu care noi nu avem un pact de neagresiune, România. Aceasta se explică prin existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică, cu toate că aceasta n-a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară"¹⁰⁹. În continuare el a menționat că "...Slăbiciunea militară a U.R.S.S. este de domeniul trecutului. Aceasta o cunosc foarte bine nu numai prietenii noștri, dar și dușmanii noștri"¹¹⁰. Erau aduse acuzații neîntemeiate cu privire la incidentele de frontieră, concentrările de trupe române la Nistru¹¹¹, precizându-se că "România va înțelege că asemenea lucruri nu mai pot fi tolerate"¹¹².

Deci, cele spuse se prezentau ca o amenințare necamuflată de utilizare a forței, în cazul când vecinul mai slab ar refuza să se supună dictatului celui puternic. La 2 aprilie 1940 Carol al II-lea, în notele sale zilnice, precizează următoarele în legătură cu declarația lui Molotov din 29 martie: "Discursul lui Molotov distruge toate iluziile și este agresiv față de mulți... Față de noi, a reafirmat că U.R.S.S. nu a renunțat la Basarabia..."¹¹³. La rândul său, primul ministru Gheorghe Tătărescu, avea să semneze mai târziu: "Declarația lui Molotov este gravă. În fond e prima oară când Sovietele refuzau printr-un act solemn să recunoască unirea Basarabiei..."¹¹⁴. În discuția avută cu ministrul român la Moscova, Molotov a precizat că în fața congresului delegaților Sovietelor "nu se putea vorbi altfel de chestiunea Basarabiei"¹¹⁵. Paralel cu declarația lui Molotov, Guvernul sovietic accelera concentrarea de trupe militare sovietice în zona Nistrului și sporea incidentele de frontieră. Era evident că problema Basarabiei era readusă pe primul plan în politica externă sovietică.

Reacția la discursul lui Molotov în capitalele celorlalte Mari Puteri, ca de altfel și în țările aliate României, a fost, în general, dezaprobatoare, apreciat ca un avertisment serios la adresa României și trezind nedumerirea și neliniștea oamenilor politici. Spre deosebire, în țările vecine României, acest discurs a fost primit cu satisfacție.

În seara zilei de 10 aprilie 1940, Molotov l-a convocat pe ministrul român la Moscova, Gheorghe Davidescu și îi reproșează o serie de incidente (constatate mai târziu imaginare) la frontieră care "depășesc orice limită" și adaugă că "guvernul sovietic va ști să nu tolereze repetarea unor asemenea cazuri", deoarece "nimic bun nu poate rezulta din ele"¹¹⁶. Mai apoi, în ziua de 19 aprilie, la orele 22.30, Molotov convocându-l încă o dată pe ministrul român la Moscova, i-a reproșat pe un ton amenințător "incidentele" de frontieră. El pretindea că în 15 cazuri trupele române au tras spre frontiera U.R.S.S.¹¹⁷.

Pe de altă parte, Kremlinul a mobilizat partidele comuniste pentru susținerea politicii sale. La 8 mai 1940, Comitetul

Executiv al Internaționalei a III-a a adoptat: "Directivele pentru Partidul Comunist din România", în care acesta era îndemnat "să nu admită transformarea României în cap de pod al imperialiștilor englezi și francezi împotriva U.R.S.S."¹¹⁸. Se pune sarcina ca Partidul Comunist din România să sprijine rezolvarea pe cale pașnică a problemei Basarabiei și a problemelor litigioase cu statele vecine.

Situația României s-a agravat considerabil odată cu concentrarea la granițele sale, pe Nistru, a numeroase trupe sovietice, fiind astfel pulverizate asigurările "liniștitoare" date de oficialitățile de la Moscova.

La 30 aprilie 1940, ambasadorul român la Moscova, Gh.Davidescu, raporta că atașatul militar turc îl informase despre masivele concentrări de trupe și material de război sovietic în apropiere de Nistru. La 4 mai 1940 șeful secției consulare române de la Moscova a întreprins două călătorii în zona Lvov, constatând prezența unui număr mare de trupe la frontiera Bucovinei¹¹⁹. Aceeași sursă transmitea Bucureștiului că informații identice deținea consulul american M.Ward. El îl avertizase pe Davidescu despre un posibil atac al rușilor în Bucovina. Iar la 20 mai 1940, Mascia, însărcinată cu afaceri al Italiei, îi telefona lui Ciano, ministrul său de externe, de la Moscova: "De câteva zile circulă zvonuri despre importante mișcări de trupe spre Basarabia. Știrea este lansată de atașatul militar turc și confirmată de Oficiul militar al ambasadei germane. Toți miniștrii balcanici sânt alarmați. Ambasadorul german manifestă mult calm"¹²⁰.

A devenit vădit faptul că Germania va ocupa o poziție de neamestec. Ea și-a găsit a sa afirmarea și în raportul ambasadorului Italiei la București, Pelegino Ghigi, din 13 aprilie 1940, către ministrul său de externe Ciano, în care sublinia că ministrul Germaniei la București a admis "posibilitatea unei acțiuni a U.R.S.S. în Basarabia"¹²¹.

Situația gravă în care s-a pomenit România a fost menționată de ambasadorul Italiei la Berlin, Bernardo Attolico. Într-un raport către ministrul său de externe, din 15 aprilie 1940, el a arătat că în România domnește preocuparea și neliniștea, urmare a discursului lui Molotov, reclamarea de către U.R.S.S. a pretinselor incidente de frontieră și mai ales a mișcărilor de trupe rusești la frontiera cu România¹²². În ziua de 22 mai 1940, Grigore Gafencu, ministrul de externe, a atras atenția ministrului german la București, Fabricius, asupra neobișnuitei concentrări de trupe sovietice la frontiera Nistrului. Ambasadorul german a remarcat că România trebuie să se înțeleagă cu vecinul din est, deoarece "rușii se plâng de faptul că Odesa este un port lipsit de activitate, deoarece este prea aproape de frontieră și cum nu se poate muta Odesa din locul ei, s-ar putea muta frontiera ceva mai departe"¹²³.

Situația nou creată a impus României de a se adapta la noile relații politico-militare. La 28 mai 1940, Consiliul de Coroană a decis ca România să renunțe la neutralitate și să se orienteze spre o apropiere cu Germania. În aceeași zi, Gheorghe Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri, comunica lui Fabricius, ministrul german la București: "România atribuie, indiferent de circumstanțe, o mare importanță dezvoltării raporturilor sale cu Germania"¹²⁴, exprimând, totodată, "neliniștea crescândă a României față de concentrările de trupe maghiare și rusești la frontierele sale"¹²⁵. La 1 iunie 1940, Ribbentrop, ca răspuns la întrebările puse de partea română, ce va face Germania în caz de o agresiune din partea Rusiei, a declarat, că această problemă pe

Germania n-o interesează, de aceea ea trebuie să-l neliniștească numai pe guvernul român¹²⁶.

La 2 iunie 1940, în răspunsul la memorandumul român, din 28 mai 1940, Germania, prin ministrul său Fabricius, întreba: "Dacă și în ce măsură România va fi dispusă să discute eventualele dorințe de revizuire a granițelor cu vecinii săi, ca, de exemplu, aceea a Rusiei în problema Basarabiei"¹²⁷.

Concomitent cu concentrări și mișcări de trupe sovietice spre frontiera României, începând cu a doua jumătate a lunii mai 1940, de către sovietici a fost declanșată o amplă propagandă și răspândite diferite zvonuri în regiunile de frontieră. Lucru menționat și de regele Carol al II-lea, într-o convorbire avută cu atașatul militar al Italiei la București, în care spunea acestuia că "U.R.S.S. duce în România și mai ales în Basarabia acțiune de spionaj și de propagandă, la scară planetară"¹²⁸. Agitatorii și propagandiștii sovietice insistau asupra următoarelor aspecte: România va fi obligată să retrocedeze atât Basarabia, cât și Bucovina, care era locuită de ucraineni; România pregătește o agresiune armată împotriva Uniunii Sovietice, pe care Armata Roșie trebuie să o prevină cât mai curând; România a luat o serie de măsuri provocatoare la granița de est, extrem de amenințătoare pentru U.R.S.S.¹²⁹. Se mai afirma de asemenea, că "România va trebui să-și dea seama de situația pe care o creează și să admită revendicările juste ale Rusiei, căci în caz contrariu trupele sovietice vor ocupa imediat prin forță Basarabia și Bucovina, înfrângând orice încercare de rezistență din partea armatei române"¹³⁰. La acel moment, cu începere de la 10 iunie, 24 de divizii ale Armatei Roșii, susținute de brigăzi blindate, se aflau deja în marș spre hotarele României¹³¹.

Analizând situația politico-militară din vara anului 1940, la 19 iunie 1940, Organul specializat din Marele Stat Major (Secția a II-a) făcea următoarele aprecieri asupra intențiilor guvernului sovietic și a măsurilor militare ale Armatei Roșii: "Capitularea Franței nu aduce după sine imediat, o limpezire a situației internaționale; Anglia a luat hotărârea să continue războiul și face mari eforturi pentru atragerea de partea ei a Rusiei și a S.U.A.; Rusia Sovietică își dă seama, că, mai devreme sau mai târziu, Germania se va îndrepta împotriva sa, pentru a desființa comunismul și a pune mâna pe bogățiile Ucrainei; operațiile sovietice pentru ocuparea statelor baltice trebuiesc privite în ideea creării condițiilor favorabile respingerii unui atac german la Marea Baltică; aceleași necesități strategice ar putea îndreptăți Uniunea Sovietică să-și îndrepte atenția și asupra României, propunându-și să respingă pe români din Basarabia și Bucovina, și, eventual, să ducă frontul pe Carpații răsăriteni"¹³².

Derularea ulterioară a evenimentelor a confirmat aprecierile făcute, cu excepția eventualității pătrunderii armatei sovietice până la Carpații Orientali, lucru care venea în contradicție cu interesele Germaniei în România, ca de altfel și cu prevederile protocolului adițional secret din tratatul sovieto-german. La 20 iunie 1940, ambasadorul Italiei la Moscova Augusto Rosso, după convorbirea avută cu Molotov, a relatat într-un raport punctul de vedere al guvernului sovietic în câteva probleme de actualitate, printre care relațiile U.R.S.S. cu câteva țări. În ce privește România "Uniunea Sovietică dorește să-și realizeze pretențiile ei asupra Basarabiei (Bucovina n-a fost amintită), de preferință fără război, dar dacă acest lucru nu este posibil din cauza intransigenței române, este hotărâtă să recurgă la forță"¹³³.

Bibliografie

- ¹ Istoria României în date.- Chișinău, 1992.- P. 313.
- ² V. Georgescu. Istoria românilor de la origini până în zilele noastre.- Los Angeles, California, 1989.- P.236.
- ³ Istoria României în date. -P. 317.
- ⁴ Ibidem, - P. 329.
- ⁵ Ibidem, - P. 329-330.
- ⁶ Ibidem,-P. 334; Crestomație la istoria românilor (1917-1992).- Chișinău, 1993.- P. 105-106.
- ⁷ Istoria României în date. -P. 335.
- ⁸ Marele Stat Major – Studiu referitor la operațiunile militare ce au avut loc cu prilejul pierderii Basarabiei, Bucovinei de Nord și Cadrilaterului //I. Șișcanu. Raptul Basarabiei, 1940.- Chișinău, 1993.- P. 127-128.
- ⁹ Crestomație la istoria românilor....- P.67-68.
- ¹⁰ Vezi: I. Șișcanu. Raptul Basarabiei...., P.128.
- ¹¹ Crestomație la istoria românilor....,-P.61.
- ¹² Vezi: C. Botoran. Tratatvele româno-sovietice din anii 1920-1924 pentru recunoașterea unirii Basarabiei //Cugetul.- 1993.-Nr.3-4.-P.28.
- ¹³ C.I. Diamandi (1868-1931) și Legația Română au fost arestați și închiși în cetatea Petropavlosk ca răspuns la trecerea trupelor române la est de Prut, în Basarabia. C.Diamandi a declarat greva foamei. Peste 28 de ore el a fost eliberat de către ambasadorul francez Nulans. După ruperea relațiilor diplomatice de către bolșevici, C.Diamandi și membrii Legației, sub escorta marinului N.Marchin au fost duși la frontiera cu Finlanda și expulzați din Rusia (Sovetskaya Moldabiya – 1991.- 25 iunie; "Magazin istoric". -1996.-Nr. 3.-P.3).
- ¹⁴ Crestomație la istoria românilor....,-P.121.
- ¹⁵ Ibidem.
- ¹⁶ Ibidem, -P. 120-121.
- ¹⁷ Convenția semnată la Londra în ziua de 4 iulie 1933 de către România, U.R.S.S., Turcia, Cehoslovacia și Iugoslavia(Crestomație la istoria românilor.-P.117-119).
- ¹⁸ Problema Basarabiei: Convorbiri Titulescu-Litvinov //Basarabia. - 1991, -Nr.11.-P. 103.
- ¹⁹ Vezi: Crestomație la istoria românilor....,- P.117-118.
- ²⁰ N.Titulescu. Basarabia pământ românesc.- București: Rum-Irina, 1992.-P. 24-25.
- ²¹ V.Fl.Dobrinescu. Problema Basarabiei în contextul raporturilor româno-sovietice (1920-1940) //Revista de istorie militară.-1991.-Nr.5.-P.10.
- ²² "Izvestia".- 1935.-19 ianuarie.
- ²³ N.Titulescu. Basarabia pământ românesc.-P. 31.
- ²⁴ Ibidem,-P. 31-32.
- ²⁵ I. Scurtu (coord.). Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994.- București, 1994.- P. 263.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Ibidem, -P. 263-264.
- ²⁸ Basarabia și basarabeni.-Chișinău, 1991.- P. 301; Istoria României în date.- P. 353.
- ²⁹ N. Titulescu. Basarabia pământ românesc. -P. 51.
- ³⁰ Ibidem, -P.50.
- ³¹ Ibidem.
- ³² Ibidem.
- ³³ Ibidem, -P. 34.
- ³⁴ Problema Basarabiei: Convorbiri Titulescu - Litvinov //Basarabia.- 1991.- Nr.11.-P. 104-105.
- ³⁵ N. Titulescu. Basarabia pământ românesc.-P. 35.
- ³⁶ "Basarabia".- 1992.-Nr. 6.- P. 127.
- ³⁷ Ibidem,-P.128.
- ³⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale ale României (în continuare- A.N.I.C.) - fond 103, -dosar 8083,- f. 57-58.
- ³⁹ Ibidem.
- ⁴⁰ "Basarabia".- 1991.- Nr.11.-P. 109.

- ⁴¹ I. Scurtu, C. Hlihor. *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru.*- București, 1992.-P.13.
- ⁴² *Istoria României în date.* -P. 357.
- ⁴³ N. Titulescu. *Basarabia pământ românesc.* -P. 38.
- ⁴⁴ *Ibidem.* -P. 33.
- ⁴⁵ *Ibidem.* -P. 39-40.
- ⁴⁶ I. Scurtu, C. Hlihor. *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru.*- P. 14.
- ⁴⁷ I. Scurtu (coordonator). *Istoria Basarabiei...*, -P. 269.
- ⁴⁸ "Basarabia".- 1991.- Nr.11.- P. 109.
- ⁴⁹ *Ibidem.*
- ⁵⁰ *La dorința lui M.Litvinov care nu vroia transmiterea prin cifru a actului, din motive ca să nu nimerească în mâini străine și să fie cunoscut de prea multă lume, N.Titulescu și-a asumat promisiunea că-l va păstra în secret și prezenta personal la București, regelui și guvernului. Însă din cauza bolii grave, care a durat până în septembrie, n-a reușit să-l aducă la cunoștința regelui până la demiterea sa ("Basarabia", 1991.-Nr.11.-P.109).*
- ⁵¹ *Vezi: V.Fl. Dobrinescu. Bătălia pentru Basarabia.- Iași: Editura "Junimea", 1991.- P. 114-115.*
- ⁵² I. Scurtu (coordonator). *Istoria Basarabiei...*, -P. 270.
- ⁵³ *Ibidem.*
- ⁵⁴ "Revista de istorie militară".- 1991.-Nr.4.- P. 63.
- ⁵⁵ "Basarabia".- 1992.- Nr.5,- P.114; V.Fl. Dobrinescu, *op.cit.*, -P. 118.
- ⁵⁶ A. Moraru. *Premizele Pactului Molotov - Ribbentrop și Basarabia //Moldova Suverană.*- 1991,- 25 iunie.
- ⁵⁷ A. Petrencu. *Istorie Universală. Epoca contemporană (1939-1945).*- Chișinău: Edit. "Museum", 1995.- P. 6.
- ⁵⁸ *Istoria României în date.* - P. 361.
- ⁵⁹ V.Fl. Dobrinescu, *op.cit.*, - P.43.
- ⁶⁰ *Istoria românilor. Epoca contemporană.* -P. 94.
- ⁶¹ V. Fl. Dobrinescu, *op.cit.*, -P. 43.
- ⁶² *Istoria României în date.* - P. 362.
- ⁶³ Grigore Gafencu. *Însemnări politice: 1929-1939.* - București: Humanitas, 1991.- P. 339.
- ⁶⁴ *Istoria românilor. Epoca contemporană.*-P. 98.
- ⁶⁵ *Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României (în continuare Arh. M.A.E.R.) - fond 71, 1938-1939.- Vol. 503, 1939, -f. 298.*
- ⁶⁶ V.Fl. Dobrinescu, *op. cit.* - P. 49.
- ⁶⁷ *Ibidem.*
- ⁶⁸ *Ibidem.*
- ⁶⁹ I. Scurtu (coordonator). *Istoria Basarabiei...*, -P. 272.
- ⁷⁰ M. I. Simireaga. *Tajny stalinskoj diplomatii 1939-1941gg.- Moskva, 1992. - S. 15-16.*
- ⁷¹ "Nistru".- 1990.-Nr. 10.- P. 115.
- ⁷² I. Șișcanu. *Raptul Basarabiei, 1940.*- P. 10.
- ⁷³ "Moldova Suverană". - 1991, - 25 iunie.
- ⁷⁴ I. Șișcanu. *Raptul Basarabiei.*- P. 6-11.
- ⁷⁵ "Nistru".- 1990.- Nr. 6.- P.70.
- ⁷⁶ I. Scurtu. *Istoria Basarabiei...*, -P. 272-273.
- ⁷⁷ V.Fl. Dobrinescu. *Bătălia pentru Basarabia.* -P. 53.
- ⁷⁸ Armand Călinescu. *Însemnări politice 1916-1939.- București: Editura Humanitas, 1990.-P. 184.*
- ⁷⁹ *Diplomația cotropitorilor....*, -P. 25.
- ⁸⁰ M. I. Simireaga. *S.S.S.R. i predvoennyj političeskij krizis - 1990. - №9. - S. 53.*
- ⁸¹ *Vezi: Voprosy istorii. - 1990. -№7.-S. 85.*
- ⁸² *Urok dayot istoriia. Moskva, 1989. -S. 275-276.*
- ⁸³ *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Cul.de docum.-Chișinău: "Universitas", 1991. - P.5-7.*
- ⁸⁴ *Ibidem.* -P. 10.
- ⁸⁵ A. Călinescu, *op.cit.*, -P. 189.
- ⁸⁶ "Nistru".- 1990.-Nr.10.-P. 149.
- ⁸⁷ *Diplomația cotropitorilor....*, -P. 55.
- ⁸⁸ A. Moraru. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812- 1993.- Chișinău, 1995.-P. 315.*
- ⁸⁹ *Carol al II-lea. Însemnări zilnice.- Vol. 2.- P. 372.*
- ⁹⁰ *Ibidem.* -P. 362.
- ⁹¹ V.Fl. Dobrinescu. *Bătălia pentru Basarabia.*- P. 60-61.
- ⁹² *Istoria românilor. Epoca contemporană.* -P. 99.
- ⁹³ Gr. Gafencu. *Însemnări politice 1929-1939.*- P. 341.
- ⁹⁴ Arh. M.A.E.R., - fond 71/ România,- dosar 115, 1939, - f. 215.
- ⁹⁵ *Ibidem.*
- ⁹⁶ *Ibidem.*
- ⁹⁷ *Ibidem, fond 71/Polonia, - dosar 60, 1939,-f. 303.*
- ⁹⁸ *Istoria românilor. Epoca contemporană.*-P. 99.
- ⁹⁹ "Cugetul", - 1993.- Nr.-1.-P. 54.
- ¹⁰⁰ *O politiko-pravovoj oczenke sovetsko-germanskih dogovorennošej 1939-1941.-Moskva.Dekabr'.-1989- SI.*
- ¹⁰¹ *Ibidem.*-P. 2.
- ¹⁰² *SSSR-Germaniya. 1939. Dokumenty i materialy - Vil' nus, 1989.-T.1.- S. 111.*
- ¹⁰³ Gr. Gafencu. *Însemnări politice.*-P. 342.
- ¹⁰⁴ *Ibidem.*
- ¹⁰⁵ *Vezi: A.Petrencu, op.cit., - P. 9-10.*
- ¹⁰⁶ *O politiko-pravovoj oczenke....*, -S.4.
- ¹⁰⁷ A. Petrencu, *op.cit.*, - P. 13.
- ¹⁰⁸ Arh. M.A.E.R.,-fond 71/U.R.S.S.,-dosar 89/1940,-f. 388.
- ¹⁰⁹ *Pactul Molotov-Ribbentrop...*, -P. 7.
- ¹¹⁰ *Obrazovanie Moldavskoj SSR i sozdanie Kommunističeskoi partii Moldavii. Sbornik dokumentov i materialov.-Kishinev, 1984. - S.169.*
- ¹¹¹ "Nistru".- 1990.- Nr.-6., -P. 70.
- ¹¹² Arh. M.A.E.R.,- fond 71/U.R.S.S.,- dosar 89/1940,- f. 406.
- ¹¹³ "Basarabia".- 1992.- Nr.3.- P. 89.
- ¹¹⁴ Gh.Tătărescu. *Memorii//Patrimoniul*, -1991.-Nr.1.-P.79.
- ¹¹⁵ *Ibidem.*
- ¹¹⁶ Arh. M.A.E.R.,- fond 71/ U.R.S.S.,- dosar 901/1940,-f. 378.
- ¹¹⁷ "Basarabia". -1992.- Nr. 3.-P. 95.
- ¹¹⁸ I. Scurtu, C. Hlihor. *Complot împotriva României. 1939-1947.* -București, 1994.-P. 8.
- ¹¹⁹ "Revista de istorie militară".- 1992.- Nr.6.-P. 14.
- ¹²⁰ *Ibidem.* - P. 15.
- ¹²¹ *Basarabia, 1940.- Chișinău, 1991.- P.16.*
- ¹²² *Ibidem.*-P. 17.
- ¹²³ *Ibidem.*-P. 21.
- ¹²⁴ I. Scurtu, C. Hlihor. *Complot împotriva României...*, -P. 9.
- ¹²⁵ "Basarabia". - 1992.- Nr. 4.-P. 79.
- ¹²⁶ M.I. Semireaga. *Op. cit.*, -C.262.
- ¹²⁷ "Basarabia".- 1992.- Nr.5.-P. 110.
- ¹²⁸ *Ibidem.*- Nr.3.-P. 92.
- ¹²⁹ *Marele Stat Major...*, //I. Șișcanu. *Raptul Basarabiei, 1940.*- P. 131.
- ¹³⁰ *Ibidem.*
- ¹³¹ "Nistru".- 1990.- Nr.6.- P. 70.
- ¹³² *Arhivele Ministerului Apărării Naționale al României -fond 948,-dosar 531/1940-1941, -f. 134-135.*
- ¹³³ *Basarabia, 1940.-P. 22-23.*
- ¹³⁴ A. Moșanu. *Pactul Molotov - Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia // Sfatul Țării.* -1991.- 27 iunie.
- ¹³⁵ *Pactul Molotov-Ribbentrop...*, -P. 8.
- ¹³⁶ *Ibidem.*
- ¹³⁷ *Ibidem.*-P. 8-9.
- ¹³⁸ "Basarabia". -1992.-Nr.5-P. 116.